

tepav

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

Batı cephesinde yeni bir şey yok
AB'nin başında yeni yüzler, Türkiye için çıkarımlar

Aslı Toksabay Esen
Dış Politika Analisti

TEPAV Değerlendirme Notu
Aralık 2009

Batı cephesinde yeni bir şey yok

AB'nin başında yeni yüzler, Türkiye için çıkarımlar

Avrupa Birliği kurumlarının, yapı ve işleyişinin iyileştirilmesi için ihtiyaç duyulan reformları hayata geçirmeyi hedefleyen Lizbon Antlaşması 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girdi. TEPAV tarafından elinizdeki metinle eşzamanlı olarak yayımlanan diğer bir not, söz konusu Antlaşma, getirdiği değişiklikler ve Birlik'in geleceğine olası etkilerini ayrıntılı biçimde ele alıyor¹. Ölü doğan AB Anayasası'nın belirli öğelerini kurtarma girişimi olarak ortaya çıkan Antlaşma'nın en önemli getirilerinden biri yarattığı iki yeni makam: Avrupa Konseyi başkanlığı ve AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği; yani bir nevi AB dışişleri bakanlığı. Lizbon Antlaşması'nın Türkiye ve Türkiye'nin AB üyeliği açısından anlamı, muhtemelen Antlaşma'da yer alan kurumsal ve resmi değişikliklerin ötesine geçecek. Bu bağlamda, Antlaşma'nın yarattığı yeni makamlar ve bu makamlara getirilecek kişiler ve bunun yanında yeni Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesinin kimliklerini ele almakta yarar var.

Lizbon Antlaşması'nın üye devletlerde onaylanmasının ardından başlayan siyasi süreçte, yeni makamları dolduracak isimlerin belirlenmesi için Birlik haftalarca süren bir çekişme dönemi yaşadı. Antlaşma yeni makamlar için net bir görev tanımı yapmadığından ve üye devletlerin bu konuda görüş birliği söz konusu olmadığından, müzakereler Avrupa standartlarına göre bile bir hayli çetrefilli geçti. Tartışmalar bir yandan üye ülkelerin AB ve AB kimliğini nasıl algıladığını gösterdi; öte yandan da şaşırtıcı sonuçlar üretti: Federalist eğilimleriyle ünlü büyük ülkeler güçlü başkan fikrine karşı çıkarken Avrupa Birliği muhalifi ve Transatlantikçi olduğu bilinen İngiltere – kendi ülkesinden olsa da – büyük bir isimde ısrar etti. Ancak ortaya çıkan sonuç, ne kadar federalist bir örgüt özleminde olurlarsa olsunlar, AB ulusal liderlerinin dünya sahnesinde bir rakibe ne hazır ne de istekli olduklarını gösterdi.

Başkanlık koltuğunun önde gelen adaylarından biri İngiltere eski Başbakanı Tony Blair idi. Blair'in adaylığı, makamda daha az etkili ve etkileyici bir isim görmek istedikleri ortaya çıkan ileri gelen üye devletlerin ciddi itirazlarına yol açtı. Bu ülkeler tam anlamıyla bir başkandan çok bir kürsü başkanı, bir liderden çok, varlığı olsa olsa bütünlük ve devamlılık ifade eden sembolik bir başkan istiyorlardı. Aslına bakılırsa, altında kendini destekleyecek bir bürokratik mekanizması veya kayda değer bir bütçesi olmayan makamın kendisi de muhtemelen sembolik bir rol olarak tasarlanmıştı.

Belçika Başbakanı Herman Van Rompuy'un "Avrupa Başkanı" olarak seçilmesi aslen başta gelen üye devletlerin gündem belirleme ve karar verme yetkilerini elden bırakmak konusundaki isteksizliklerinin bir işareti. Çok çarpıcı bir figür olmayan Van Rompuy, zeki bir politikacı olmanın yanında arabulucu ve uzlaşmacı bir karakter olarak biliniyor. Belçika'nın bölünmesine yönelik taleplerin ayyuka çıktığı kriz döneminde bölünmeyi önlemesiyle ön plana çıktı. Van Rompuy adı, liderlik niteliklerindeki zaaf ve Türkiye'nin üyeliği hakkındaki görüşleri gibi sayıca az ancak özde önemli olabilecek birkaç alanda tartışma doğuruyor.

¹ Nilgün Arisan Eralp, Lizbon Antlaşması ve Türkiye: İlk Değerlendirmeler

Van Rompuy'un adı uzunca bir süredir gündemde; ancak Türkiye her zamanki gibi, Van Rompuy seçilene dek bunun Türkiye'ye olası etkilerinin farkına varmadı. Ne zaman ki koltuğa Van Rompuy'un oturacağı anlaşıldı, daha önce dile getirdiği ifadelerden dolayı Türkiye'de öfke ve kızgınlık gibi duygular uyandırdı. Van Rompuy Belçika Parlamentosu'nda şöyle demişti: "Türkiye Avrupa'nın bir parçası değildir ve hiçbir zaman olmayacaktır... Avrupa'da geçerli olan ve aynı zamanda Hıristiyanlığın temellerini oluşturan evrensel değerler Türkiye gibi büyük bir İslami devletin birliğe katılmasıyla gücünü kaybedecektir."

Aslına bakılırsa bu sözlerin sağ kanattan bir politikacıdan, özellikle de muhalefette olan bir sağ kanat politikacısından gelmesi hiç de şaşırtıcı değildi. Van Rompuy'un yardımcıları ve danışmanları, bunların muhalefette söylenen sözler olduğunun altını çizmekte ve Türkiye'yi ve Türkiye yanlısı çevreleri "taç giyen başın akıllanacağından" hareketle yatıştırmaya çalışmakta gecikmediler. Geçmiş deneyimler gösteriyor ki bu kadar karmaşık konularda pek az lider görevi devraldıktan sonra da sıkıntı doğurabilecek görüşlerinde ısrarcı olabiliyor. Parlamento dışındaki AB kurumlarında göreve gelenler arasındaysa inatçılık etme cesaretini gösterenler çok daha az. Van Rompuy Türkiye'nin üyeliği hakkındaki kişisel görüşlerini sürdürüyor olsa dahi bu görüşler muhtemelen gün ışığına hemen hiç çıkmayacak ve (örneğin Sarkozy'ye nazaran) ilişkilerin gidişatında çok daha etkisiz olacak.

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe koyduğu diğer pozisyon olan Dış İşleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği'ne ise eski Ticaretten Sorumlu Komisyon Üyesi Barones Catherine Ashton getirildi. Ashton, hem dış ilişkiler alanında deneyimsizdi hem de daha önce seçimle gelmiş olduğu bir konumda bulunmamıştı. Gözlemciler göre Ashton'un seçilmesinde üç niteliği etkili oldu: Kadın olması (üst düzey bir göreve bir kadının getirilmesi bakımından); sol kanattan olması (Herman Van Rompuy'u seçme kararını ve Van Rompuy'un yeni görevindeki yaklaşımını dengelemek bakımından); ve İngiliz olması (Tony Blair'in reddedilmesinin ardından İngilizlere taviz ya da ödül vermek ve dış ilişkiler konusunda şimdiye kadar sorunlu ülke gözüyle bakılan İngiltere'nin desteğini kazanmak bakımından). Van Rompuy'un makamının aksine Ashton'un yüklü bir bütçesi ve 3000 çalışanı olacak. Ashton'un yandaşları onu bir müzakereci ve anlaşma bağlayıcı olarak tanımlarken muhalifleri onun etkisiz ve sönük olduğunu iddia ediyor.

Birkaç hafta öncesine dek her iki kimliğin de neredeyse hiç tanınmıyor olması, görevlerinin gereklerini yerine getirebilme kapasiteleri konusundaki şüpheli yaklaşımı pekiştiriyor. Gözlemciler, Lizbon Antlaşması'nın onaylanmasına harcanan emeklerin boşa gidip gitmediğini soruyorlar. Birçok kişi üye devletlerin tavrının göstermelik olduğunu, Lizbon Antlaşması'nın reform potansiyelinin belirsiz bir tarihe ötelendiğini düşünüyor. Yine de, Van Rompuy ve Ashton'a temkinli bir iyimserlikle bir şans vermekte yarar var: Netice itibarıyla, 27 üyeli bir örgüt, kendi bildiğini okumak isteyebilecek, lider kimliği taşıyan sözcülerdense, uzlaşma sağlayacak ve boşlukları dolduracak isimlerden muhtemelen daha çok yararlanacak. Ayrıca, böylesi ön plana çıkmamış isimlere atfedilen beklentiler düşük olacağından her tür başarı kayda geçecekken; siyaset alanında yıldız bir isim beklentileri yükseltecek ve büyük olasılıkla bu beklentileri karşılayamayacak.

Son olarak, bir süredir Türkiye'de gün aşırı adını andığımız Olli Rehn'den görevi devralan yeni Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Ştefan Füle'ye de değinmek gerek. Füle Birlik'in komşuluk politikasının sorumluluğunu da üzerine aldı. Füle'nin Çek Cumhuriyeti'nden olması ve bugüne dek

ülkesinin AB bakanı olarak görev yapması hasebiyle AB'nin çalışma biçimini iyi anladığını ve Türkiye karşısında görece olumlu bir tutum takınacağını varsayabiliriz. Ne de olsa, Türkiye yanlısı ülkeler arasında yer alan Çek Cumhuriyeti Türkiye'nin üyeliği konusunda ahde vefa yaklaşımını benimsiyor. Ancak Füle'nin, bunu başarabilmesi için AB-Türkiye ilişkilerindeki mevcut çıkmazı aşması ve tıkanmış durumdaki müzakereleri hayata döndürmesi gerekecek.

Bunlara, diğer kurumların aksine Komisyon'un genelde benimsediği hakkaniyetli yaklaşım da eklenince, Türkiye'nin Füle'nin görevi süresince çok da zor zamanlar geçirmeyeceği düşünülebilir. Fakat aynı şeyi Füle için söylemek zor: Türkiye'nin üyelik sürecine doğrudan ve muhtemelen ağır etkileri olacak Kıbrıs sorununun bir dönüm noktasına gelmiş olmasından ötürü Füle'yi zor günler bekliyor. Kıbrıs uzlaşma sürecinin başarısızlığa uğraması ve Türkiye ile müzakerelerin kopma noktasına gelmesi halinde Füle görev süresinin en büyük sınavıyla karşı karşıya kalacak. Böyle bir felakete uğramasak da, her iki tarafta gözlemlenen siyasi irade eksikliği nedeniyle Füle'nin görevi süresince Türkiye'nin üyelik görüşmelerine ilişkin pek bir ilerleme kaydedilmesi beklenmiyor.

Sonuç olarak, ilk izlenimler, ne yeni makamların ne de bu makamlara getirilen isimlerin Türkiye veya Türkiye'nin üyelik sürecine ciddi bir etki yapacağına dair bir ipucu veriyor. Bununla birlikte Antlaşma'nın ve Avrupa'nın üst kademelerindeki yeni isimlerin AB'nin geleceğini şekillendirmesi olası. Birlik'in alacağı yeni biçim Türkiye-AB ilişkilerinin gidişatını da baştan aşağı değiştirebilir. Söz konusu değişim olumlu yönde mi olacak, olumsuz yönde mi, bekleyip göreceğiz.